

SUŠTINA PROCESA OBUKE

Obuka je najracionalniji, najorganizovaniji i najsistematskiji način obrazovanja i vaspitavanja vojnika. To je u suštini dvostrani proces: nastavnik organizuje i izvodi obuku (predaje, obučava), a vojnik usvaja znanja, veštine i navike, odnosno uči pod rukovodstvom nastavnika. Procesi poučavanja i učenja nerazdvojno su povezani u obuci i uzajamno se uslovljavaju. Kroz obuku vojnik stiče vojno obrazovanje, razvija vojničke sposobnosti i moralno-borbene kvalitete. To znači da su za obuku karakteristične tri stvari: a) sticanje znanja, veština i navika, b) razvijanje psihičkih i fizičkih sposobnosti, i c) formiranje moralno-borbenih kvaliteta i osobina vojnika. Ovo se ostvaruje aktivnim učešćem starešina-nastavnika i vojnika.

Sticanje vojnih znanja, veština i navika predstavlja osnovni zadatak obuke, jer solidna stručna sprema, ovladavanje ratnom veštinom i borbenom tehnikom, razumevanje suštine rata i oružane borbe čine osnovne i bitne preduslove pobeđe nad protivnikom. Međutim, stečena znanja, veštine i navike nisu dovoljni za potpuno formiranje vojnika; uz to su neophodne i psihičke i fizičke sposobnosti koje mu omogućavaju da sve ovo uspešno primeni u procesu borbe. To su sposobnosti: posmatranja, opažanja, pamćenja, pažnje, stvaralačkog mišljenja, praktičnog rada, zatim fizička izdržljivost, otpornost i dr.

Sticanje znanja, veština i navika i razvijanje sposobnosti čine jedinstven proces i podjednako su značajni za borbu. Međutim, to ne znači da su sposobnosti stihijni odraz i spontani rezultat procesa obuke, učenja i sticanja znanja. One se mogu uspešno razvijati samo ako starešina-nastavnik planski i sistematski usmerava obuku u tom smislu i ako stvara uslove za razvijanje adekvatnih sposobnosti vojnika.

No, pored znanja i sposobnosti vojnik mora posedovati i moralno-psihološke i borbene kvalitete, jer bez njih ne bi bio sposoban da znanja, veštine i navike primeni i efikasno iskoristi u borbi. Zato je jedan od bitnih zadataka obuke da razvija socijalističku svest, socijalistički patriotizam, socijalistički odnos prema radu, učenju i odbrani domovine, svesnu disciplinu; zatim, moralno-borbene kvalitete, kao što su smelost, upornost, inicijativa, samostalnost i drugi. Obuka, dakle, ako je pravilno organizovana i izvedena, naoružava vojnike stručnim znanjima i istovremeno razvija njihovu sposobnost i spremnost za primenu stečenih znanja.

Ovo pitanje je obrađeno na osnovu sledećih radova sovjetskih autora: A. B. Варабанщиков, *Педагогические основы обучения советских воинов*, Москва 1962. год.; Г. О. Луков, *Психология, Военное издательство*, Москва 1960.; *Основы военной педагогики и психологии*, под редакцией генерал-лейтенанта Кубасова А. Ф. и генерал-майора Белоусова Г. Г.; А. Г. Базанов, *Педагогика*, Военное издательство, Москва 1961. год.

Sve ovo pokazuje da je nastavni rad veoma složen proces i da se ne može svesti na jednostavno nastavnikovo predavanje znanja i učenje vojnika. Nastavnik u procesu obučavanja treba ne samo da predaje znanja već i da razvija sposobnosti vojnika, da umešno izlaže nastavno gradivo, organizuje posmatranje predmeta, pojava i procesa, učvršćuje znanja vojnika ponavljanjem pređenog gradiva i njegovom praktičnom primenom, ocenjuje rezultate obuke i dr. Isto tako učenje vojnika ne može se svesti samo na primćenje gradiva; oni u procesu obuke moraju biti maksimalno aktivni u sticanju znanja, aktivno posmatrati, učiti kako se ono primenjuje u najrazličitijim uslovima.

Uspeh u obuci zavisi kako od nastavničkih kvaliteta starešine tako i od osobina i pripremljenosti vojnika za savlađivanje obuke. Ipak, u ovome značajniju ulogu ima starešina. Praksa je pokazala da između kvaliteta nastavnika i kvaliteta obuke, s jedne, i stepena angažovanja vojnika u njoj, s druge strane, postoji tesna povezanost. U kojoj meri će se vojnici svesno i aktivno angažovati u učenju i savlađivanju obuke, zavisi velikim delom od pedagoške umešnosti predavača, sposobnosti da dobro organizuje i izvodi obuku, zainteresuje i aktivira vojnike u savlađivanju gradiva.

Istina, vojnici su većinom zrele, formirane ličnosti, sa dosta znanja, iskustva, sposobnosti i umešnosti za samostalno učenje; oni shvataju smisao, cilj i značaj obuke i zato su motivisani za njeno savlađivanje. Stoga interesantnost materije i način izlaganja nisu jedini pa ni odlučujući faktori od kojih zavisi angažovanje vojnika u obuci i njihovo naprezanje za savlađivanje svih teškoća koje su s tim u vezi. Ovo, ipak, ne znači da zanimljiv način izvođenja obuke i obrade gradiva nije od velikog značaja za rezultate u osposobljavanju i stručnom kvalifikovanju vojnika.

Međutim, treba naglasiti da je za uspehe u obuci bitna pretpostavka da starešina vlada programom obuke, s jedne, i da poznaje pedagoške zakonitosti procesa obuke, sticanja znanja, veština i navika, s druge strane. Pedagoška znanja mu pomažu da pravilno sagleda svoje mesto i ulogu u procesu obuke, da pravilno usmeri način delovanja onih koje obučava i vaspitava. Stoga je nužno da se ukaže na osnovne momente procesa sticanja znanja, veština i navika.

Proces sticanja znanja. U toku obuke vojnici usvajaju raznovrsna opštevojna, vojnostručna, ideološko-politička i opšteobrazovna znanja. To se postiže neposrednim posmatranjem predmeta i pojava, kao što su naoružanje i druga tehnika, oprema, zemljište, dejstvo oružja, način maskiranja, i sl. Prilikom političke nastave mogu se posmatrati istorijski spomenici, muzeji, rad i funkcionisanje privrednih objekata i sl. Na taj način se stiču najpotpunije predstave i pojmovi o onim stvarima koje su predmet obuke. Zato sposoban nastavnik teži da, kad god je moguće, vojnici stiču neposredna znanja na samim predmetima, u toku samih pojava i procesa.

Često starešina neće moći da organizuje obuku na taj način da vojnici posmatraju predmete koje izučavaju. Tako, na primer, oružanu borbu — iz razumljivih razloga — nije moguće neposredno posmatrati i improvizovati u toku obuke. Isto tako starešina nije u mogućnosti da pokaže vojnicima pojedina borbena sredstva i tehniku sa kojima bi se vojnici sreo u borbi, a čije osobine u toku obuke treba da izučava kako bi se što uspešnije pripremio za rat. Neke predmete je nemoguće neposredno posmatrati zato što

su prostorno ili istorijski udaljeni, ili su po svojim dimenzijama nepodesni za posmatranje, bilo što su suviše veliki ili suviše mali. Ponekad, iako se raspolože predmetom koji se izučava, nije celishodno da se on posmatra. To je slučaj ako je po svojoj strukturi suviše složen tako da mu spoljni izgled veoma malo govori o onome što je kod njega bitno i karakteristično. Tako, na primer, posmatranje spolja komplikovane radio-stanice neće mnogo koristiti vojnicima za razumevanje njene unutrašnje strukture, načina funkcionisanja pojedinih mehanizama itd. Posmatranje takvih predmeta ima mesta samo utoliko da bi se oni, po spoljnjem izgledu, mogli prepoznati i razlikovati od drugih sličnih predmeta.

Kada nije moguće posmatrati stvarne predmete i pojave, kao izvor znanja u obuci koriste se nastavna sredstva (modeli, reljefi, slike, film, crteži itd.). Prema tome, *nastavna sredstva su drugi izvor znanja u obuci*. Pomoću njih mogu se prikazati predmeti, pojave i procesi koji se često ne mogu iz objektivnih razloga neposredno posmatrati i uočavati na samim predmetima.

Kao treći izvor znanja u obuci smatra se *nastavnikova živa reč*. Sta-rešina u vidu usmenog izlaganja, verbalnim putem prenosi na vojnike mnoga znanja koja se ne mogu steći pomoću drugih izvora. Živa reč je, u stvari, najstariji i u mnogo čemu nezamenljivi izvor znanja uopšte, pa ni u savremenoj vojnoj obuci nije izgubila značaj.

Jedan od *osnovnih izvora znanja je knjiga, kao i drugi štampani materijali*. Vojnici su većim delom stekli sposobnost da se samostalno koriste pravilima, udžbenicima, priručnicima i sličnim materijalom za savlađivanje stručne i političke nastave. Stoga nastavnik treba, kad je to moguće i celishodno, da upućuje vojnike i stvara im mogućnosti da se koriste knjigom i da pomoću nje usvajaju nova znanja i ponavljaju, utvrđuju i proširuju već stečena.

U procesu obuke nastavnik-dobar pedagog služi se svim izvorima znanja, jer su oni, šire gledano, podjednako važni i neophodni za sticanje vojnog obrazovanja. Međutim, zavisno od sadržaja predmeta obuke, pojedini izvori znanja mogu manje ili više da posluže u vaspitavanju i obrazovanju vojnika. Tako, na primer, pri izučavanju predmeta naoružanja osnovni izvori znanja biće posmatranje, objašnjavanje i praktičan rad, a uz to i pojedina nastavna sredstva, živa reč nastavnika i pravila pojedinih oruđa. Pri proučavanju pojedinih tema iz programa političke nastave, osnovni izvor znanja biće najčešće nastavnikova živa reč, a nastavna sredstva i knjiga — pomoćni. Posmatranje predmeta i pojava može ponekad potpuno da izostane, odnosno da bude nepotrebno ili nemoguće. Ukoliko se koristi više izvora znanja, obuka će biti uspešnija, mada to nije apsolutno pravilo. Njihova kombinacija zavisi od sadržaja predmeta obuke, odnosno nastavne jedinice, opremljenosti nastavnim sredstvima, literaturom, od opštih uslova izvođenja obuke i nastojanja nastavnika da se u toku obuke koristi raznovrsnim izvorima sticanja znanja.

Tok procesa učenja. S obzirom na izvore znanja u obuci, proizilazi da vojnici saznaju činjenice, podatke o stvarima i pojavama neposredno — odnosno posmatranjem predmeta (naoružanja, borbene tehnike), učesćem u raznim delatnostima, posmatranjem nastavnih sredstava (modela, slika, cr-

teža itd.) i posredno — kroz izlaganje nastavnika, opisivanje, objašnjavanje nastavne građe ili čitanje štampanog materijala (pravila, udžbenika, priručnika, dnevne štampe itd.).

Neposrednim posmatranjem predmeta vojnik čulima opaža njihova svojstva i osobine (oblik, veličinu, boju, tvrdoću itd.). Tim opažanjem i posmatranjem, u čovekovoju svesti se zadržava slika predmeta, stvara određena predstava. Svi podaci, odnosno činjenice koje se na ovaj način dobijaju čine prvi stepen, prvu fazu saznanja i učenja. To je čulno saznanje.

No, ako bi se ostalo samo na čulnom saznanju, takva znanja bila bi veoma površna, nepotpuna i samim tim nedovoljna s obzirom na to da ovakvo saznanje daje samo spoljašnje podatke o predmetima i pojavama. Znanja dobijena na takav način ponekad mogu biti i netačna. Tako, na primer, nizak vojnik pored visokog izgleda niži nego što stvarno jeste, štap do polovine potopljen u vodu izgleda prelomljen, čoveku izgleda da se sunce okreće oko zemlje, a ne obrnuto itd. Sve to govori da čulna saznanja nisu u svakoj prilici tačan odraz stvarnosti. Da bi se mogla saznati suština predmeta i pojava, treba ih dublje i svestranije poznavati. To se postiže misaonim prorađivanjem čulnih saznanja, njihovim osmišljavanjem, otkrivanjem unutrašnjih veza, odnosa i zakonitosti. Čulna saznanja su samo osnova, neophodna polazna baza za dublja, odnosno *logička saznanja* do kojih se dolazi analizom i sintezom, identifikacijom i razlikovanjem, apstrakcijom i generalizacijom. Čulnim saznanjima se, dakle, dolazi do predstava opaženih stvari, a apstraktnim mišljenjem, dubljim misaonim, logičnim radom do pojmova o stvarima.

Na jednom primeru ilustrovaćemo kako u obuci izgleda taj put sticanja znanja. Pretpostavimo da je predmet obučavanja vojnika ručna bomba. Nastavnik će omogućiti vojnicima da bombu posmatraju, da opažaju njen oblik, veličinu, težinu, boju i druge karakteristike koje se pomoću čula mogu opažati i saznati. Stečena znanja će se povezivati i oslanjati na predznanja vojnika o ručnoj bombi, jer se novo gradivo može tačno opažati samo ako se oslanja na ranija znanja i praktična iskustva onoga koji opaža i uči. Na ovaj način dobijena su osnovna znanja. Ona čine *prvu fazu saznanja i učenja*. Time se stiču predstave o bombi koja je bila predmet osmatranja i izučavanja. U svojoj svesti vojnici zadržavaju sliku, i to približno tačnu, njenog spoljnog izgleda, oblika, boje i drugih osobina. Međutim, na ovom stepenu saznanja oni nisu mogli shvatiti sve što čini suštinu ručne bombe. Zato se pristupa njenom rastavljanju (analizi), sagledavanju i objašnjavanju funkcije upaljača, eksploziva, tela bombe, međusobnog funkcionalnog odnosa pojedinih delova, uzročno-posledičnih veza, rada; zatim se delovi spajaju u celinu (sinteza), upoređuju razne vrste ručnih bombi (bilo da se stvarno pokažu ili prikažu njihove slike) i sagledavaju stalna, opšta i nužna svojstva (analitičko-sintetički način proučavanja predmeta). Dakle, misaonim radom i praktičnim pokazivanjem, pod rukovodstvom i uz pomoć nastavnika, vojnici stiču jasan pojam o ručnoj bombi. To pokazuje da je pojam, u stvari, misaoni odraz opštih i nužnih svojstava i odnosa jedne vrste predmeta (ili jednog predmeta). U našem primeru vojnici će misaonom aktivnošću na izloženi način doći do pojma bombe o kojoj se predaje, a do opšteg pojma ručne bombe dolazi se kada se posmatra i uopštava ono što je zajedničko, trajno i nužno kod više vrsta ručnih bombi.

Polazeći od činjeničnog materijala do kojega se došlo čulnim opažanjem i posmatranjem, apstraktnim mišljenjem (analizom, sintezom, identifikaci-

jom, razlikovanjem, apstrakcijom i generalizacijom), dolazi se do pojmova, pravila i zakona, do potpunih i tačnih znanja o predmetima i pojavama o kojima se vojnicima predaje. Ovde treba naglasiti da u procesu učenja, i faza posmatranja (čulno saznanje) i faza obrazovanja pojmova misaonom aktivnošću (logičko saznanje) čine jedinstvo, uzajamno se prožimaju i teku istovremeno. Svako posmatranje u obuci vrši se sa određenim ciljem, namerom, sa određenog stanovišta i na određen način. Uporedo sa opažanjem ide i upoređivanje, pronalaze se veze i odnosi između pojedinih osobina predmeta. To znači da posmatranje nije i ne može biti mehaničko, već svesno, sa razumevanjem i uz aktivno učešće vojnika.

Način sticanja znanja koji je Lenjin formulisao (od živog posmatranja ka apstraktnom mišljenju i od njega ka praksi) osnovni je put kojim se dolazi do novih naučnih istina i saznanja. Zato je u naučnom radu i istraživanju ovakav put neophodan. Međutim, u obuci čiji cilj nije otkrivanje novih, nepoznatih istina i zakonitosti već usvajanje dosadašnjih znanja i poznatih istina, to nije uvek neophodan, mogućan i celishodan put. Nastavnik, uz aktivno učešće vojnika, prenosi na njih nastavno gradivo iz raznih oblasti nauke. Zato se put predavanja i učenja u obuci zasniva na didaktičkim zakonitostima, a ne na zakonitostima naučnog otkrića i istraživanja, kao i logike, mada to ne znači da između ova dva puta saznanja ne postoje nikakve veze i sličnosti. Naprotiv, među njima ima dosta sličnosti u tom smislu što proces obuke može ponekad da bude delimična reprodukcija naučnog puta dolaženja do novih znanja. Činjenica je, isto tako, da se u nizu primera od ovog puta mora odstupati.

Nekad je didaktički celishodno da se u obuci pođe ne samo od živog posmatranja, već i od apstraktnog mišljenja, od definicija, pravila i zakona, od opšteg ka posebnom i pojedinačnom, od pravila ka primerima, odnosno deduktivnim putem obrade gradiva (obrada pravila, propisa, pojedinog teorijskog materijala itd.). U ovome najčešće odlučuje priroda nastavnog gradiva, uslovi izvođenja obuke i sastav onih koji se obučavaju.

Sticanje jasnih predstava i pojmova osnovni je zahtev obuke. Pored toga, potrebno je da stečena znanja ostanu u svesti učesnika obuke, da ih upamte, da postanu njihova trajna svojina i da budu praktično primenljiva, upotrebljiva. »Put od nejasnih i nesigurnih predstava i uopštavanja, koji su se obrazovali pri percipiranju novog gradiva, do čvrstih znanja upotrebljivih u svim uslovima i u svakom momentu — dug je i složen proces« (Danilov). To znači da se predstave i pojmovi kroz praksu obuke neprekidno ujašnjavaju, proširuju i bogate novim sadržajima. Ovo se ostvaruje aktivnim ponavljanjem, vežbanjem i praktičnom primenom naučenog.

No, potrebno je imati u vidu da između znanja koja su se upamtila i onih usvojenih može postojati razlika. Ono što se upamtilo ne mora biti i usvojeno, naučeno sa razumevanjem — logički. Nekad se definicije, izrazi, termini, pravila, radnje, postupci mogu mehanički upamtiti, bez razumevanja i sposobnosti da se u praksi racionalno primene. Do toga dolazi zato što se govor i mišljenje ne poklapaju uvek, iako je govor jedna od praktičnih formi ispoljavanja mišljenja. Tako stečena znanja su bez sadržaja, formalistička, jer su upamćene samo reči, jezički oblik predstava i pojmova, ali ne i njihov smisao, suština. Formalizam u znanju vojnika predstavlja najnegativniju stranu obuke. Zato starešina treba da redovno proverava, kako u procesu izlaganja gradiva tako i u toku njegovog ponavljanja i utvrđivanja,

koliko su vojnici razumeli ono o čemu se predaje, pri čemu treba da uzima u obzir prvenstveno vojnike sa nižim stepenom znanja i opšte kulture. Najuspešniji način da se formalizam otkrije i otkloni jeste primena znanja u različitim situacijama.

Sistematizovana, dovoljno široka, duboka i čvrsta znanja mogu se steći samo obostranom aktivnošću nastavnika i vojnika u procesu obuke. Starešina koji pedagoški pravilno izvodi obuku ne »daje znanja« vojnicima, već ih oni zarađuju, stiču vlastitim umnim i fizičkim naporima uz njegovu saradnju i pomoć.

Izgrađivanje veština i navika. Stečena znanja treba da posluže u praksi života i borbe. Neprimenljiva znanja mogu biti samo teret za čoveka. Veština je primeniti znanja; u tome su smisao i značaj njihovog izgrađivanja u procesu obuke. No, između veština i navika, s jedne, i znanja, s druge strane, postoji nerazdvojna povezanost. Znanja predstavljaju osnovu veština i navika koje su postale od znanja. Međutim, između njih postoji bitna razlika. Vojnik može dobro znati, na primer, teoriju gađanja, pa da ipak postiže slabe rezultate na strelištu; može takođe veoma dobro da zna kako treba pozdravljati, preskakati prepreke, puzati, ili dobro da poznaje pravilo o voženju raznih vozila, upravljanju tenkom itd. ali da sve to u praksi radi nespretno, nevešto. To znači da između znanja i veština može da postoji manji ili veći nesklad koji se otklanja ponavljanjem i uvežbavanjem radnji i pokreta, praktičnom primenom stečenih znanja. Stoga se može reći da je veština sposobnost stručnog i umešnog primenjivanja znanja. Takva sposobnost se stiče vežbanjem. U praktičnom radu — u obuci dolazi do izražaja sinteza znanja, veština i navika. Ukoliko su veštine razvijenije utoliko su znanja i navike efikasniji instrument u radu i borbi vojnika. Veština se pokazuje u umešnom rukovanju tehnikom, oružjem, pravilnom, tačnom i brzom izvođenju borbenih radnji, umešnom komandovanju, veštom korišćenju zemljišta itd. U svim ovim delatnostima, pored svesne aktivnosti, postoje i elementi manje ili više automatizovanih radnji. Time uvežbane i naučene radnje postaju tačnije, brže, sigurnije i ekonomičnije.

Vežbanjem se stiče sposobnost svesne primene znanja u različitim situacijama. U tome i jeste suština veština. Vešt taktičar, puškomitraljezac, tenkista itd. može biti onaj vojnik koji svoja znanja i navike ume da primeni uspešno, vešto u svakoj borbenoj situaciji, u napadu i odbrani, u ravnici i na brdovitom zemljištu, danju i noću, u svim uslovima dejstva protivnika itd. Ovakva veština se može postići vežbanjem i primenom znanja u naj-složenijim uslovima.

U vojnoj profesiji često dolaze do izražaja veštine i navike, a naročito motorne. Navike su automatizovane radnje koje se vrše uz minimalnu kontrolu svesti. Takve radnje su, na primer, čitanje, pisanje, hodanje, razni elementi svesnih radnji kao što su šofiranje, pilotiranje, upravljanje tenkom, gađanje itd. Uvek tamo gde čovek istovremeno vrši više radnji, neka od njih je u manjoj ili većoj meri automatizovana, odnosno postala je navikom. Isto tako, posle dužeg vežbanja, vojnik može — bez vizuelne kontrole i aktivnosti pažnje — da zauzme potreban stav za gađanje, da puni i prazni oružje, da koncentriše pažnju samo na cilj koji treba pogoditi i na nišanjenje. Sve ove radnje se u toku vežbanja automatizuju i vojnik ih izvodi gotovo mehanički, bez većih svesnih napora. Međutim, ako nastupi greška u nave-

denim radnjama, vojnik to odmah zapaža. Ovo govori o tome da navike nisu potpuno automatske radnje već automatizovane, da se ipak izvode uz izvesnu kontrolu svesti.

U borbi navike služe kao osnova, odnosno oslonac svesnom delovanju u opasnim situacijama kada, pod uticajem emocionalne napregnutosti izazvane opasnošću i osećanjem straha, popušta moć rasuđivanja i kontrola nad ponašanjem. Automatizovane radnje oslobađaju svest i volju vojnika i omogućuju mu da se koncentriše na ono što je u datom momentu najznačajnije. Zato je izgrađivanje čvrstih, elastičnih i složenih navika jedan od prvorazrednih zadataka obuke. U ratnim okolnostima, samo čvrste navike mogu izdržati tešku probu. U uslovima opasnosti i straha, čovek je sklon da se vraća na prvobitni, primitivniji način ponašanja. Stečene navike se tada gube i dezorganizuju ako u procesu obuke nisu maksimalno formirane i učvršćene.

U neposrednoj vezi sa čvrstinom je i elastičnost navika. Ova osobina dolazi do izražaja prilikom primene navika u različitim uslovima i situacijama. Da bi navika bila celishodno čvrsta, trajna i elastična, treba da se formira u različitim, promenljivim uslovima vežbanja i obuke. Vežbanje neke radnje na isti način, na istom mestu, u istim uslovima, dovodi do izgrađivanja krutih navika koje se teško mogu iskoristiti u drugim situacijama. Sličan je slučaj sa sticanjem znanja i veština. Zato je značajno da ponavljanje, vežbanje u obuci i proces izgrađivanja navika variraju prema raznovrsnim ratnim uslovima i situacijama u kojima bi moglo doći do njihove primene. Složenost — kao treća osobina navika — značajna je zato što su mnoge vojničke radnje složene i ukoliko se veći broj njih uvežba do stepena navike, utoliko će to biti korisnije za uspešnije delovanje vojnika, pre svega, u borbi.

Pored navika, i privike su veoma značajne za vojnike. Privike su, u stvari, navike koje u sebi sadrže motivacione elemente, odnosno pobude i težnju da se neka radnja vrši. Tu spadaju, na primer, privike na tačnost, urednost, disciplinovanost, higijenske navike itd. Vojnik kod kojega se formiraju ovakve privike teži da ih se pridržava, oseća potrebu da ih zadovolji. U tome i leže osnovni smisao i značaj formiranja privika u procesu vaspitavanja.

Uloga vežbanja. Kao što je već naglašeno, automatizam se postiže vežbanjem, a ne samo jednostavnim ponavljanjem. Navike se izgrađuju ne ponavljanjem svih početnih pokreta, već odstranjivanjem nepotrebnih, pogrešnih i suvišnih, i koordinacijom celishodnih. Pri učenju neke motorne veštine i navike, vojnik u početku izvodi radnju nespretno, sa mnogo suvišnih pokreta, fizičkog i psihičkog naprezanja i uz vizuelnu kontrolu rada. Sistematskim i planskim vežbanjem postepeno izostaju nepotrebni pokreti, smanjuju se fizička i psihička naprezanja i vizuelnu komponentu zamenjuje opažanje pomoću tzv. kinestetičkog ili mišićnog čula koje se nalazi u čovekovim mišićima, zglobovima i tetivama. Ovaj čulni organ obaveštava čoveka o pokretima i položaju tela i udova. Kinestetičko opažanje pokreta nije dovoljno jasno i određeno, ali je za sticanje motornih veština i navika od odlučujućeg značaja. Zato nastavnik treba da se koristi svim načinima da takva opažanja razvije kod vojnika. Samo pokazivanje kako se neka radnja izvodi nije dovoljno. Vojnik može da upamti kako starešina izvodi neku

radnju pa da ipak ne bude u stanju da je ponovi. Čovek čak nije sposoban da ponovi na isti način i pojedinu radnju koju je sam jednom ili više puta izveo. Polazeći od ovakvih osobina motornih opažanja i predstava, iskusne starešine kad obučavaju vojnika u okidanju, postavljaju svoj prst preko vojnikovog da bi osetio kako to treba praktično raditi; isto to rade pri učenju u rukovanju raznim ručicama, spravama za kočenje, menjanje brzine i sl. U tom smislu, kad god je to moguće, treba pomoći vojniku u učenju svih motornih veština i navika. Uz objašnjavanje, demonstriranje, potrebno je da obavezno dođe i pomoć nastavnika u sticanju motornih predstava.

Za uspešno vežbanje nužno je da nastavnik stvori za to povoljne psihološko-pedagoške uslove i da se pridržava sledećih zahteva: a) vojnici treba da steknu jasne pojmove o onome što treba da vežbaju, tj. da sagledaju cilj i praktičnu vrednost od sticanja veština i navika; b) nastavnik mora da ih zainteresuje i razvije kod njih želju i nameru da nauče i usvoje ono što izlaže; c) mora razvijati samostalnost kod vojnika u radu i kontrolisati i pratiti rezultate vežbanja; d) nastavnik ujedno mora da tempo uvežbavanja podešava prema mogućnostima svojih vojnika i vrsti nastavnog materijala.

Početna faza sticanja navika i veština u kojoj se vežbanjem eliminišu nepotrebni pokreti, naročito je značajna u obuci. Ukoliko se tada greši u radu i vežbanjem učvrste nepotrebni ili nepravilni pokreti, kasnije će se oni teško moći ispraviti. Zato ovoj fazi sticanja navika treba pokloniti posebnu pažnju.

Drugu fazu izgrađivanja navika čini vežbanje, odnosno sistematsko i plansko ponavljanje koje vodi automatizaciji radnji i učvršćivanju navika. Uporedo s tim kontroliše se rad vojnika, uočavaju i ispravljaju greške, daju naknadna objašnjenja i dopune i vrše pripreme za njihov samostalan rad. Ukoliko je vežbanje duže, trajnije i uspešnije, utoliko više izostaje aktivna svesna komponenta radnji i nastaje njihovo automatizovanje.

Uspeh u izgrađivanju navika je velikim delom uslovljena metodikom vežbanja. Broj ponavljanja jedne radnje nije uvek u srazmeri sa stepenom izgrađenosti veština i navika. Preterano ponavljanje u početku može čak da uspori izgrađivanje navika. Ponavljanje jednostavnih radnji dovodi do monotonije i slabljenja interesovanja, a sve to uslovljava pojavu grešaka u radu i učenje pogrešnih pokreta. Zato je pedagoški pravilno da se vreme za uvežbavanje pravilno rasporedi, da ono teče u vremenskim razmacima.

Isto tako, ako se u toku sticanja složenih navika i veština (kao što su, na primer, šofiranje, rad na složenoj tehnici itd.) suviše insistira na brzini, rezultati mogu biti slabiji. U početku je potreban lagan tempo vežbanja dok vojnici ne nauče pravilno da rade, a zatim se uvežbavaju brzina i preciznost. Kod jednostavnih radnji potrebno je od početka zahtevati brzinu u radu.

U toku vežbanja naiđe ponekad faza izvesne stagnacije, sporog ili nikakvog napredovanja u brzini rada i pokreta. To je signal nastavniku da treba još uvežbavati pređene radnje da bi se postigao veći napredak u daljem izgrađivanju navike. Tu se, u stvari, radi o prelazu iz nižih navika u više, što predstavlja značajan skok u obučavanju. Niže navike su sve one elementarne koje ulaze u sklop jedne složenije navike. Upravljanje tenkom ili drugim sličnim motornim vozilom uključuje u sebe više jednostavnih navika (kočenje, davanje gasa, rukovanje upravljačem itd.). Sve te navike uslovljavaju jednu kompleksnu, kvalitativno višu naviku, izraženu u sposobnosti

automatizovanog upravljanja vozilom i to koordinacijom svih za to potrebnih složenih radnji. Tu se ne radi o jednostavnom zbiru nižih navika, već o nečem kvalitativno višem, o višoj navici.

Izgrađivanje složenih navika. Postupak pri izgrađivanju složenih navika može biti dvojak: prvo, da se radnja od početka uči kao jedinstvena celina (globalna metoda) i, drugo, da se prvo nauče pojedini pokreti, a zatim da se spajaju u celinu (partitivna metoda). To znači, ako se vojnici obučavaju u okretanju u mestu, ta se radnja može izvesti po razdelima, pri čemu se objašnjava proces rada svake noge, držanje tela i ruku itd., i to usporenim tempom, i upravo takav rad zahteva i od samih vojnika, ili na drugi način, da se ta ista radnja izvede bez razdela u njenom finalnom obliku kako to radi vojnici koji je završio obuku. Svakako, kada se uči složenija radnja, gde je potrebna preciznost u radu, korisnije je primeniti partitivnu metodu. Međutim, u toku rada ne treba se duže zadržavati na elementarnim radnjama, već posle datih objašnjenja i kraćeg uvežbavanja preći na izvođenje cele radnje bez razdela.

Proveravanje znanja, veština i navika. Proveravanje je stalna funkcija i veoma važna komponenta procesa obuke; naime, proveravanjem i ocenjivanjem se mere rezultati koje postiže u obuci svaki vojnici, vojni kolektiv i jedinica, sagledava se odnos pojedinaca prema učenju, stepen zalaganja i odgovornosti za postizanje uspeha u obuci. Na takav način proveravanje i ocenjivanje vaspitno deluju na učesnike obuke i podstiču ih na ulaganje većih napora i razvijanje lične i kolektivne odgovornosti za rezultate u radu. Zato je faza proveravanja i ocenjivanja znanja, veština i navika isto tako značajna kao i ostale faze u procesu obuke koje joj prethode.

Rezultati postignuti u sticanju znanja, veština i navika najbolje su merilo pravilnosti i uspeha svih prethodnih nastavnih radnji i procesa. Ocenjivanjem rezultata obuke, starešina — nastavnik blagovremeno uočava negativne strane i nedostatke u svom radu i u radu vojnika, sagledava u kojoj meri su razumeli i usvojili gradivo, do kog stepena su izgradili veštine i navike i sa kakvim uspehom ih primenjuju u praksi. Proveravanje će dati pozitivne rezultate ako se kontinuirano sprovodi kroz čitav tok obuke, na svim njenim etapama: u toku obrazovanja predstava i pojmova, sticanja znanja, veština i navika, u toku ponavljanja, uvežbavanja i praktične primene.

Pukovnik
Stvo JOVANOVIĆ